

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRIMÁRNÍ PEDAGOGIKY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Výchova předškolního dítěte ve vícegenerační
rodině**

**Education of preschool children in
multigenerational family**

PRAHA 2013

Vedoucí bakalářské práce:
Doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Zpracovala: Lucie Bahníková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a uvedla jsem veškerou použitou literaturu a prameny ze kterých jsem čerpala.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Doc. PhDr. Janě Uhlířové, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji své rodině a přátelům za jejich bezmeznou trpělivost, ochotu a podporu.

ANOTACE

V této bakalářské práci se zabývám výchovou předškolního dítěte ve vícegenerační rodině. Práce je rozdělená na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se věnuji pojmu výchova, rodina a vícegenerační rodina. Výchova je zároveň rozčleněna na výchovné styly a rodinnou výchovu. Poslední kapitolou v teoretické části je kapitola o výhodách a nevýhodách společného soužití. Praktická část je dělená na přípravu výzkumu a na výzkum samotný. Cílem výzkumu je zjistit celkový postoj k vícegeneračnímu soužití z pohledu jednotlivých členů rodiny.

Klíčová slova:

Rodina, výchova, vícegenerační soužití, předškolní děti.

ANNOTATION

This thesis deals with the education of preschool children in multigenerational family. The work is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part deals with the concept of education, family and multigenerational family. Education is also divided on parenting style and family education. The last chapter of the theoretical part is the chapter about advantages and of living together. The practical part is divided in the preparation of research and the research itself. The research objective is to determine the overall attitude towards multigenerational cohabitation from the perspective of individual family members.

Keywords:

Family, education, multi-generational cohabitation, pre-school children.

Obsah

1	TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1	VÝCHOVA.....	9
1.1.1	Principy výchovy.....	10
1.1.2	Výchovné styly v rodině.....	12
1.1.3	Základní charakteristiky optimálního výchovného stylu.....	14
1.1.4	Rodinná výchova	15
1.2	RODINA	17
1.2.1	Vymezení pojmu	17
1.2.2	Funkce rodiny.....	18
1.2.3	Současná rodina	19
1.2.4	Vícegenerační rodina.....	21
1.3	BYDLENÍ.....	23
1.3.1	Výhody a nevýhody společného soužití.....	24
2	PRAKTICKÁ ČÁST.....	26
2.1	Cíl výzkumu.....	26
2.2	Výzkumný problém.....	26
2.3	Hypotézy.....	26
2.4	Hlavní výzkumná otázka	26
2.5	Metody zpracování praktické části.....	27
2.6	Výzkumný vzorek.....	27
2.6.1	Rodina A.....	28
2.6.2	Rodina B.....	28
2.6.3	Rodina C.....	29
2.6.4	Rodina D	30
2.6.5	Rodina E.....	30
2.6.6	Rodina F.....	31
2.6.7	Rodina G	31
2.6.8	Rodina H	32
2.7	Realizace výzkumu	33
2.7.1	Vyhodnocení dotazníků pro rodiče a prarodiče	33
2.7.2	Celkové závěrečné zhodnocení jednotlivých rodin	44
2.7.3	Otázky pro polostrukturovaný rozhovor s dětmi:	46
2.7.4	Vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru s dětmi.....	47
2.7.5	Otázky pro polostrukturovaný rozhovor s učitelkami MŠ:.....	48

2.7.6	Vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami MŠ.....	48
2.8	Vyhodnocení výsledků a závěr výzkumné části	50
3	ZÁVĚR	51
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52

ÚVOD

Rodina, jedno z nejdiskutovanějších témat ve společnosti, ale i v kruzích odborníků. Rodina se neustále mění a vyvíjí, vlivem trendů současné společnosti. Rodinu tvoří děti, rodiče, prarodiče a někdy i zvířecí mazlíček. Tato práce je zaměřená na postoje rodičů a prarodičů k výchově dětí ve vícegenerační rodině. V současné době se stává vícegenerační soužití znovu aktuálním tématem, kvůli finančnímu a sociálnímu zabezpečení mladých rodin. Existuje plno problémů týkající se výchovných stylů v rodině a proto je cílem práce zjistit, jakým způsobem se na výchově podílejí rodiče a jakým prarodiče. Jestli má mladá rodina možnost vychovávat své děti podle toho, jak uznají za vhodné nebo jestli jim do výchovy zasahují prarodiče.

V teoretické části se jako první budeme zabývat výchovou jako takovou a vymezením pojmu. Dále výchovu podporujeme principy správné výchovy, výchovnými styly a základními charakteristikami výchovných stylů v rodině. Nakonec si vysvětlíme pojmy rodinná výchova, rodina jako taková, vícegenerační rodina a současná rodina.

Praktická část práce začíná metodologií výzkumu. Pro výzkum jsem si zvolila formu dotazníku pro rodiče a prarodiče, který je doplněn o polostrukturovaný rozhovor s dětmi a učitelkami dětí v MŠ. Výzkumem se pokusíme zjistit postoje jednotlivých členů rodiny na výchovu dítěte ve vícegeneračním soužití.

Důležitým kritériem pro výběr rodin bylo soužití rodin ve vícegeneračním soužití, pod jednou střechou a vychovávající minimálně jedno dítě předškolního věku, navštěvující mateřskou školu. V závěru použijeme shrnutí veškerých nasbíraných informací o rodinách.

Bakalářská práce může pomoci studentům, kteří se zabývají vícegeneračním soužitím a mohou tak využít názory a postoje jednotlivých členů rodiny žijících pod jednou střechou.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 VÝCHOVA

V této kapitole se budeme zabývat výchovou předškolního dítěte. Nejprve je ale důležité vymezit si základní termíny.

Výchovu popisuje pedagogický slovník jako „proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“(Průcha a kol., 2009). Pelikán vymezuje termín výchova jako „*cílevědomé, záměrné a řízené utváření a ovlivňování podmínek umožňující rozvoj jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimuluující jeho vlastní snahu stát se autentickou a vnitřně integrovanou a socializovanou osobností*“ (Pelikán, J., 1995,).

Pojem výchovy často skloňují v různých kontextech pedagogičtí odborníci, ale i laici. Díky své poměrně velké obecnosti poskytuje nemalý prostor pro možná vysvětlení a uchopení. Odborná literatura udává širokou škálu definic, vycházející z různých pojetí výchovy, ovlivněných sociokulturními podmínkami, odlišnými koncepcemi pojetí člověka s důrazem na jednotlivé stránky výchovného procesu. J. Pelikán (1995) shrnuje definice do tří základních skupin:

První skupina definic se dá zařadit na ty, kteří **kladou důraz na roli pedagoga**, nebo pedagogické instituce v ovlivňování vychovávaného jedince. Tady tedy jde o cílené působení dospělých lidí na nedospělé s cílem přizpůsobení normám společnosti.

Druhá skupina definic výchovy **klade důraz na dítě jako subjekt vlastního formování**. Mezi nejznámější zastávce této definice patřil I. Kant nebo J. J. Rousseaua, který považoval nevměšování se do vývoje dítěte za nejlepší způsob výchovy.

Posledním typem definic, tedy třetím je názor **hledat těžiště v interakci pedagoga a jedince**. (Pelikán, J., 1995, s. 34 a 36)

V První definici se většinou jedná o „manipulační“ pedagogiku, která vychovávaného jedince chápe jako pasivní objekt a může tento přístup obsahovat zneužití autoritativní režim. Ze zbývajících dvou skupin vyplývá vzájemná interakce, která může být mnohdy přínosem.

1.1.1 Principy výchovy

Principy výchovy se myslí staletími formulovaná základní pravidla vedoucí k efektivnosti výchovně-vzdělávacího procesu. Mají obecnou platnost, proto je možné zahrnout je jak do výchovy, tak do vzdělávání. I když nepanuje v pojetí a klasifikaci jednoty, je možné uspořádat alespoň základní:

- **princip cílevědomosti** - musí být jasně stanovený cíl
- **princip soustavnosti** - je důležitá systematičnost a návaznost. vše má být logicky uspořádáno
- **princip aktivity** - aktivita dítěte během výchovně-vzdělávacího procesu, důležitá je hlavně motivace
- **princip názornosti** - poznávání věcí více smysly si lépe zapamatujeme
- **princip uvědomělosti** - plné porozumění dítěte k tomu co je mu vysvětlováno
- **princip přiměřenosti** - vždy se musí uvážit, co dítě zvládne vzhledem k věku, schopnostem a dosavadním znalostem
- **princip trvalosti** - nezapomínat osvěžovat si vědomosti a neustále se v nich zdokonalovat
- **princip emocionálnosti** - adekvátní citový prožitek na straně dítěte
- **princip jednotného výchovného působení** - sladění výchovných požadavků je nutností

I u principů výchovy se setkáváme s odlišnými názory u jiných autorů, jako je např. M Cipro (1987). Mohli bychom pokračovat dále, z našeho hlediska se však výše uvedené principy jeví jako nejvíce diskutované.

„*Výchova je velmi složitý proces*“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 303). Podle Svobodové, Šmahelové (2007) probíhá vždy v určitém čase a prostředí, za přítomnosti vychovatele a vychovávaného, má své podmínky, výchovné cíle a prostředky. Není to tedy jen bezhlavé vedení jedince k určité představě

společenského chování. Všechno má svá pravidla a postupy. Jedná se tu o vzájemnou interakci dospělé, moudřejší a zkušenější osoby s malým nevyspělým dítětem. Hloupost dítěte a moudrost dospělého ovšem musíme brát s nadsázkou.

Pro výchovu dítěte, je velmi důležité, v jakém **prostředí** se výchova odehrává. Prostředí se často zaměňuje s termínem okolí a právě kvůli různým druhům pohledů, může být jeho vysvětlení méně jasné. „Prostředí je určitým prostorem, objektivní realitou a zároveň dynamickým jevem - neustále vzniká a zaniká, mění se a přetváří s ontogenetickým a fylogenetickým vývojem. V tomto smyslu lze hovořit o tzv. životním prostředí.“ (Celá, J. Kapitoly z teorie výchovy. 2006, s. 35)

Největší vliv na dítě má rodinné prostředí, které se nazývá domovem a vymezuje se jako prostor zahrnující hodnotné předměty, ale i vztahy mezi jednotlivými účastníky. Na výchovu pak také působí, zda se výchova odehrává na venkově nebo ve městě. Klidné venkovské prostředí je zcela odlišné od rychlého běhu velkoměsta. Na venkově je velký důraz kladen na sousedské vztahy a minimalizování anonymity. Ve velkoměstě je anonymita zcela běžná.

Za výchovné aktéry pak považujeme vychovatele, což je v tomto případě rodič nebo prarodič a vychovávaného, což je dítě neboli potomek či prapotomek. Autoři publikací o rodině se shodují, že čím méně si dítě uvědomuje, že je vychováváno, tím je výsledný efekt výchovy lepší. Důležitou podmínkou rodinné výchovy by měla být hlavně upřímnost.

Poslední, ale ne méně důležitým bodem výchovy jsou cíle. Jejich vymezení a stanovení si kudy se bude následná výchova ubírat, souvisí s hodnotami uznávanými rodinou. Matějček (2007) rozděluje výchovné cíle na **životní, dlouhodobé a krátkodobé**. Životním cílem může být snaha vychovat z dítěte samostatného „dobrého“ člověka s vlastními názory. Dlouhodobé cíle trvají týdny až měsíce a jedná se o zautomatizování určité povinnosti, když to cíle krátkodobé, se realizují ze dne na den, jako je např. příprava dítěte do školky.

Z tématu práce je patrné, že se zde budeme zabývat výchovou předškolního dítěte tak je důležité, vymezit pouze jedno vysvětlení pojmu výchova, kterým se

budeme v této práci zabývat. **Výchova bude nadále považována za záměrné působení na dítě s cílem dosáhnout určitých změn v různých složkách osobnosti s ohledem na individualitu dítěte.**

1.1.2 Výchovné styly v rodině

V dnešní době máme možnost setkávat se s různými styly výchovy. Setkáváme se s naprosto rozdílnými představami o výchově už v samotné rodině. Jinak si výchovu představují rodiče a jinak prarodiče. Děti postupem času zjistí, že v každé rodině, vypadají vztahy různě. Styk s rodiči je jiný než kontakt s učitelkou či vychovatelkou a jiný vztah je ke kamarádům nebo k babičce. Dítě zkoumá nejrůznější výchovné styly jako prožívané vzorce chování a učí se je srovnávat a používat. Díky zkušenostem získává schopnost orientovat se v běžné realitě. Způsob výchovy závisí podle Čápa, Mareše (2001) na těchto podmínkách: vlastnosti a zkušenosti vychovávajícího, vzájemné vztahy a interakce mezi vychovávajícím a vychovávaným, vlastnosti a zkušenosti vychovávaného, události a změny v nejbližším prostředí a také širší socio-kulturní podmínky.

Podle Čápa, Mareše (2001) je jádrem výchovného procesu a jejích prostředků celkový způsob neboli styl výchovy, přičemž výchovný styl je označován jako „souhrn záměrných i spontánních způsobů chování vychovatele k vychovávanému“ (Průcha a kol., 2009, s. 347). Každý vychovatel (rodič, prarodič či vychovatelé) dává výchově vlastní náboj, tak jak si myslí, že je to správné. Záleží pak na rodině a jejím přístupu k sjednocení výchovných stylů.

Autoři odborných publikací uvádějí tyto výchovné styly:

- **autoritativní**
- **liberální**
- **demokratický**

Jako **autoritativní** výchovný styl se vyznačuje příliš tvrdé a ctižádostivé výchovné vedení s velkými nároky na dítě. Úplným opakem je pak výchovný styl

liberální, kde naopak nejsou kladeny téměř žádné nároky na dítě. Dítě se prakticky vychovává samo a je do značné míry rozmazlováno. Za nejvhodnější výchovný styl se považuje styl **demokratický**. Dítě je zde, dá se říct „partnerem“ rodičů. Dítě má dostatek volného prostoru pro vlastní rozhodování, a přitom ho nemá tolik. Vychovatel užívá více příkladů na místo trestu, udílí méně příkazů a podporuje iniciativu dítěte, a dává mu dostatek prostoru k vlastnímu rozhodování.

Mezi jednotlivými výchovnými styly nelze vymezit přesné hranice, protože existují i styly přechodné nebo dokonce smíšené.

Výchovné styly se nesmí vést do krajnosti, v takových případech přednosti toho určitého stylu ztrácejí na účinnosti. Mělo by to špatné důsledky na vývoj dítěte. *„Silné autoritativní vedení vytváří u dětí dojem odevzdanosti anebo aktivní odpor. Velmi slabé liberální vedení zato vede ke zmatenosti, nespokojenosti, nestálosti až svévolnosti dítěte“* (Matějček, Z. 2000).

Existují chybné výchovné styly, které mají na osobnost dítěte velmi špatný vliv. Jsou to například výchovné styly:

- rejekční,
- hyperprotektivní,
- hyperdominantní,
- laxní
- kontrastní

Rejekční výchova zcela odmítá jakýkoliv projev lásky a kvůli tomu může mít dítě pocit méněcennosti nebo se může naopak chovat až agresivně. Výchova **hyperprotektivní** je výchovou laskavou dokonce až rozmazlující, která se u dítěte vyznačuje opožděným zráním anebo značným egocentrismem. Další výchovný styl, který se nazývá **hyperdominantní**, může dítě vést až ke sklonu k perfekcionismu. Dalším výchovným stylem je styl **laxní** neboli lhostejný, ten u dítěte způsobuje slabé svědomí a morální zábrany. Posledním výchovným stylem

kontrastním reaguje dítě na silně pozitivní či negativní signály určitou vnitřní nejistotou (Kohoutek, R. 1996).

Průcha a kol. (2009) ještě uvádí další nevhodné výchovné styly, které rodiče používají vůči svým dětem. Jedná se o výchovu úzkostnou a protektivní, protekční, nedůslednou a zanedbávající, týrající a zneužívající.

1.1.3 Základní charakteristiky optimálního výchovného stylu

Základní charakteristiky optimálního výchovného stylu v rodině nám poslouží vymezení zásad, které představuje Štúr (Řezáč, 1998, s. 203-204):

- úcta k dítěti - měli bychom ho chápat jako samostatnou myslící bytost
- teorii výchovy přizpůsobit dítěti, nikoliv dítě přizpůsobovat teorii výchovy
- primární znalost cíle výchovy, z kterého vyplývá i její způsob (styl)
- akcent na podporu pozitivních projevů a stránek dítěte, nikoliv na negativní sankce
- výchova dítěte je i neustálou sebevýchovou rodičů
- výchova se děje ve spolupráci s dítětem, nikoliv „proti němu“
- akcent na vlastní názor a pedagogickou sebedůvěru, nikoliv reakce na okolí
- milovat, ale ne rozmazlovat
- nebrat výchovu tak vážně, aby z ní rodič nemohl mít radost

Pro významné formování sebe pojetí dítěte, hraje výchovný styl rodičů, velký význam. Celková atmosféra v rodině, výchovný styl a postoj rodičů, zásadně ovlivňuje osobnost dítěte.

1.1.4 Rodinná výchova

Rodinná výchova představuje působení otcovské, mateřské a prarodičovské. „Každý z těchto vlivů má své zvláštnosti a význam“ (Střelec a kol., 1992, s. 102).

Pojem **rodinná výchova**, tedy je „*výchova uskutečňovaná v rodině, obvykle výchova dětí a mladistvých uskutečňovaná jejich rodiči, eventuelně prarodiči. Rodinná výchova a rodinné prostředí mají primární funkci ve výchově dětí a jsou nejvýznamnějším činitelem formujícím mladého člověka.*“ (Průcha a kol., 2009, s. 249).

Úplně prvním místem, kde se dítě setkává s výchovným působením, je rodina. Má zde možnost se formovat už v prenatálním období. Narozené dítě je slabé jak fyzicky tak i duševně. Je velmi plastické a svým rodičům zcela oddané. Rodiče pokládají základy k citovému, intelektuálnímu a mravnímu profilu již v prvních třech letech života.

Rodiče mají přirozeně právo a povinnost vychovávat své děti, ale vždy by měli ctít dětskou osobnost. Dítě by mělo stále cítit, že jej rodiče milují, a to i tehdy, pokud ho rodiče třeba kárají nebo trestají. Vztah mezi rodiči a dětmi by měl vycházet z respektování, ať už jde o: porozumění, akceptování jejich potřeb nebo respektování jejich individuality a práv. Povinností rodičů je vychovávat a pečovat o děti. Rodiče by měli na své potomky klást přiměřené požadavky, a zároveň ohleduplně a důsledně kontrolovat jejich plnění. Děti by měly rodiče mít rády, měli by je ctít a uznávat jako autoritu. Čím je dítě starší, tím se jeho poslušnost stává k rodičům komplikovanější. Pro rodiče není jednoduché nacházet správný vztah k dětem (např. právě v období dospívání). Rodič musí vystupovat jako autorita, ale i jako kamarád.

Hlavní zodpovědnost za zdárný vývoj dítěte a jeho výchovu má bezpochyby rodina a všichni ostatní mohou výchovu dítěte jen doplňovat. Ovšem největší význam ve výchově je přikládán matce, ale ani otec nemůže být podceňován. Výchova v rodině by měla být akční (nejenom verbální) a atmosféra v ní by měla mít otevřený charakter, aby mohla dítěti poskytnout pocit jistoty a bezpečí. Požadavky na dítě ze strany rodičů i prarodičů by měly být generačně i

mezigeneračně zcela sjednocené, přiměřené a měly by být podloženy přímou zkušeností. Rodič nebo prarodič, by měl dítě považovat za svého partnera, nejen za objekt své výchovy.

1.2 RODINA

1.2.1 Vymezení pojmu

Pojem rodina není pro nikoho neznámý a všichni se s tímto pojmem setkáváme dnes a denně. Je ale velmi těžké tento pojem přesně vymezit, protože každý ho chápe trochu jinak a z jiného pohledu. Z pedagogického pohledu podle Průchy a kol. (2009) je „rodina považována za nejstarší společenskou instituci, která plní funkce, vytváří emocionální klima a formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje.“ Ze sociologického pohledu podle de Singlyho (1999) je možné rodinu přijímat jako měnící se, ale vždy stabilní prvek společnosti. Dítě by třeba řeklo, že rodina je maminka, tatínek, dědeček, babička, pro někoho dokonce i pejsek či kočička, kterou mají doma.

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí a je tedy brána jako nejdůležitější výchovný a socializační činitel, který má nezastupitelné místo při předávání hodnot a postojů z generace na generaci, a který je vnitřně i vnějšně ovlivňován množstvím různých okolností. Vznikla z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život. Rodina splňuje základní životní potřebu, své dítě chránit, starat se o ně a vychovávat je. Rodina by měla dávat dítěti zázemí, bezpečí a životní jistotu. Rodina je prostředí kde si lidé vytvářejí vztahy a musí komunikovat.

Rodina ale není zdaleka jedinou institucí, která pečuje o prospěch, ochranu, výchovu a vzdělání dítěte a která má tedy vliv na utváření jeho osobnosti. Nezastupitelnou roli zde hraje škola, dětské hřiště, kamarádi ...Rodina je ale stále tou hlavní institucí, která svým modelem mezilidských vztahů, dává dítěti názorný příklad, se kterým jde dítě dál životem, a se kterým porovnává veškeré další vztahy, do nichž samo vstoupí. (Matějček, Z., 1994).

Matějček (1994) rozděluje rodinu z hlediska biologické příslušnosti na vlastní, nevlastní a náhradní. **Vlastní** rodina znamená přímé biologické spojení všech členů rodiny a jejím opakem je rodina **nevlastní**, ve které má alespoň jeden z partnerů dítě z předchozího vztahu. Rodina **náhradní** je pak rodina vzniklá na

základě pěstounské péče nebo adopce, kdy dítě žije s rodiči, kteří nejsou jeho rodiči biologickými.

Rodinu lze také dělit na úplnou a neúplnou, obnovenou a smíšenou. Rodina **úplná** znamená přítomnost obou rodičů, na rozdíl od rodiny **neúplné**, kde jeden z rodičů chybí. Po předchozím rozpadu rodiny má dítě v rodině **obnovené** opět oba rodiče. Pod pojmem **smíšená** rodina se chápe rodina, kdy jeden z rodičů nebo oba žili v jiném manželství, případně mají již dítě či děti, které si do stávající rodiny přivedli (Hartl, Hartlová, 2010).

1.2.2 Funkce rodiny

„Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti. „ (Střelec, S., 2011, s. 110)

Z hlediska plnění funkcí se rodina dělí na:

- **funkční** - nenarušená rodina, plní své funkce, tj. že je schopná zabezpečit dítě po všech stránkách
- **dysfunkční** - ve které někdy dochází k vážným poruchám rodinných funkcí, zásadně je narušován socializační proces dítěte a rodina potřebuje pomoc odborných pracovníků
- **afunkční** - rodina nezvládá plnit své funkce a vývoj dítěte je v ní silně narušen a negativně působí na dítě, tj. rodina neplní svůj základní účel
- (Střelec, 2011 v porovnání s Kraus, Poláčková, 2001)

Zdeněk Helus (2007) vymezil funkce rodiny vůči dítěti:

1. uspokojování základních primárních biologických a psychických potřeb dítěte

2. uspokojování potřeby organické přináležitosti dítěte, která by dávala základ povědomí, že patří do spolehlivých a láskyplných mezilidských vztahů
3. poskytování akčního prostoru pro jeho aktivní projev, činnou seberealizaci, součinnost s druhými
4. uvádění dítěte do vztahu k věcem rodinného vybavení, konstituce důležité životní osy „já mám“, resp. „my máme“, pocitu soukromého vlastnictví
5. vytváření základů pro genderové sebepojetí, prožitku sebe sama jako chlapce či dívky
6. poskytování působících vzorů, modelů a příkladů jako pole pro vcítění dítěte a jeho identifikaci
7. zakládání a rozvíjení vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty jako něčeho samozřejmého v průběhu zapojování dítěte do společných činností
8. otevírání příležitosti vejít skrze vztahy s příbuznými do mezigeneračních vztahů, a tím hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, jiného založení, postavení apod.
9. navozování představy o širším okolí, příbuzenství a o světě prostřednictvím příbuzných a přátel, aby dítě získávalo představu o světě profesí, občanských povinností apod.
10. nabízení útočiště, prostoru, kde se děti mohou svěřit, očekávat radu a pomoc, zvláště v období vstupu dítěte do školy, v období nezdarů a životních krizí

1.2.3 Současná rodina

V 21. století je rodina trochu jiná a má své charakteristické znaky typické pro postmoderní společnost a přitom se často vrací k tradicím, v nichž dnešní

rodiče vyrůstali (např. otec je stále hlava rodiny). Souč. rodina je vystavena velkému vlivu transferu majetku, peněz, růstu bohatství na jedné straně a propadu v životní úrovni na straně druhé. Mění se jejich strategie a stereotypy, včetně proměn rolí mužů a žen. Změny objektivního postavení mužů i žen ve společnosti velmi ovlivňují po dobu rodinného života.

Dnešní rodina bývá velmi často také označována za „rodinu zaměstnané ženy“. Dny, kdy žena měla na starost jen chod domácnosti a výchovu dětí, už jsou dávno pryč. Naopak v dnešní době je poměrně časté, že kvůli finanční situaci v rodině, zůstává na mateřské dovolené muž a žena kvůli vyšším příjmům pracuje.

Moderní trendy, kterými se rodina vyznačuje, se mění v důsledku vzniku nových životních stylů. Dochází k odkládání vstupu do manželství a založení rodiny, vzrostl podíl dětí narozených mimo manželství, stejně jako akceptace rozvodu či partnerského soužití. Technologickým hlediskem ovlivňujícím vývoj rodiny je též např. zkvalitňování antikoncepce. Budoucí rodiče si dítě pořizují, až když se cítí být na ně připraveni, čímž se redukuje počet nechtěných nebo odstrkovaných dětí, které mohou být nepřipraveným a nevyrovnaným rodičům takzvaně na obtíž.

„Optimistický pohled na budoucnost rodiny plyne z přesvědčení, že hodnotná lidská osobnost potřebuje komunikaci a sdílení, potřebuje stálý okruh nejbližších lidí, potřebuje domov. Lidská potřeba překročit sebe sama nalézá svůj prvotní, základní výraz v přání mít děti a v pečování o ně. „Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává ... Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory... Bez osobního vysoce angažovaného zaujetí rodičů na ostudu dětí by se děti vychovávat nedaly“ (Matoušek, 1997, S. 8)“. (Střelec, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 2011, s. 115)

1.2.4 Vícegenerační rodina

Pojmem generace se rozumí: skupina lidí, přibližně stejného věku s podobným životním stylem a způsobem myšlení. Délka trvání lidské generace se postupem času mění a prodlužuje. Dříve lidská generace trvala asi 28 let.

Vícegenerační rodina se většinou skládá z prarodičů, rodičů a potomků. Aby soužití rodiny bylo klidné a harmonické je potřeba si předem vyjasnit pravidla spolubydlení, popř. vyjasnit si pravidla ohledně výchovy dětí.

Obecné zásady pro spolubydlení:

a) Mladá rodina k prarodičům

- respektování věku prarodičů, kteří mají vlastní životní zkušenosti a názory
- nepřenášet své problémy na prarodiče
- nepřenechávat výchovu dítěte na prarodičích

b) Prarodiče k mladé rodině

- Přijmout partnera svého dítěte za rovnocenného člena rodiny
- ctít soukromí mladé rodiny
- nevměšovat se sporů
- neorganizovat jejich život ani domácnost

(Sobota, Mojžíš, 1997)

U vícegeneračních rodin spíše než u jednogenerační rodiny dochází ke konfliktům. Ke konfliktům dochází především z rozdílných pohledů, představ a názorů na svět okolo sebe. Negativně také působí způsoby jednání a komunikace mezi sebou.

Vícegenerační rodina dříve dodržovala náboženské zvyklosti a tradice. Hospodářství, řemeslné a rukodělné se předávalo z potomka na potomka a zodpovědnost za generacemi nashromážděný majetek byla jednou z vysoce

ceněných hodnot. Dodnes se uchovaly základní funkce rodiny, mezi které patří zajištění socializace dítěte, předávání základních hodnot, vzorce rodinného chování a vztahů mezi pohlavími, popřípadě i hodnoty náboženské, politické a ideologické.

1.3 BYDLENÍ

Otázka bydlení je ve vícegeneračním soužití velmi důležitá. Je potřeba si uvědomit zda toto soužití je dobrovolné a po vzájemné dohodě nebo zda je to pouze nutnost zapříčiněná nepříznivými okolnostmi.

Naprostá většina lidí v našem kulturním okruhu považuje za ideální bydlení vlastní dům se zahradou. A to i lidé, kteří nemají děti či mají děti již dospělé, bydlící mimo rodinu.

Soužití z nutnosti v malém prostoru (např. byt v panelovém domě), může často vyvolávat konflikty z maličkostí. Dochází ke komunikační neshodě, na kterou většinou doplatí děti. Jednotliví členové rodiny se dostávají do situace, kdy nemají své soukromí, které potřebují k naplňování vlastních potřeb a k relaxaci, což u nich může při dlouhodobém trvání vést k permanentnímu stresu a deprivaci.

Pokud ovšem mladá rodina žije s prarodiči v rodinném domě s oddělenou domácností a dodržují vzájemně domluvená pravidla (např. s tím, že se budou jejich zóny akceptovat a to tak, že se do jedné či druhé rodiny bude chodit skutečně jako na návštěvu, a klepání na dveře je vždy samozřejmost. O „návštěvách“ v době kdy její osazenstvo není přítomno, už vůbec nejde uvažovat. Nastavit je nutno i pravidla pro užívání společných prostor jako v domě chodby, sklepa a vstupu do domu, v bytě pak i kuchyně...) je zřejmé, že soužití bude klidné a vyrovnané.

U jakékoli varianty je podmínkou vždy jasné nastavení a dodržování pravidel a respektování jednoho k druhému. Nezbytná je rovněž komunikace a také pochopení pro potřeby těch ostatních. A vždy je nutná veliká tolerance.

Generace žijící ve společné domácnosti nemusí mít vždy mezi sebou velký věkový rozdíl, ale i tak to stačí ke vzniku různým nedorozuměním, ke komunikačním šumům a k hádkám. Mladá generace má pocit, že prarodiče jim do všeho mluví, poučují je a zasahují jim do soukromí, výchovy, trávení volného času a samostatného rozhodování. Prarodiče mohou mít naopak pocit, že mladá rodina neumí hospodařit, že mají špatný vztah k penězům a hospodařením s nimi. Mohou

mít pocit, že nemají žádné hodnoty a neváží si, co pro ně prarodiče udělali. Je to začarovaný kruh vzájemného nepochopení, nedorozumění, špatné komunikace.

Společné bydlení má ale i kladné stránky. Mladí lidé se učí tolerovat druhé, mají větší smysl pro soudržnost v kolektivu a předávají dál své životní zkušenosti upevňující kladné životní hodnoty a snaží se usměrňovat své požadavky na život. I pro starší generace je společné soužití přínosem. Spolu s mladou rodinou mohou vzájemně prožívat radosti a účastnit se výchovy jejich dětí.

1.3.1 Výhody a nevýhody společného soužití

Hlavní roli v rozhodování jestli bydlet nebo nebydlet ve vícegeneračním soužití, dělit se o domácnost, měli by všichni členové rodiny vyhodnotit všechna „pro a proti“, které mohou při takovém důležitém rozhodování roli.

Výhody společného soužití:

- mladý pár nabývá vedle prarodičů více životních zkušeností, obzvláště na začátku svého působení
- pro mladý pár je to většinou úspora financí, jelikož se o chod domácnosti dělí s prarodiči a je schopná si tak něco našetřit do budoucna
- prarodiče s vnoučaty mají těsnější kontakt mezi sebou a prarodičům to tak dává další smysl života
- nejmladší generace pak má větší úctu k starším lidem
- mladí rodiče mohou častěji do společnosti, na zábavy či za kamarády, jelikož prarodiče jim mohou děti kdykoliv pohlídat
- vzájemná pomoc při nemocích nebo úmrtích v rodině je snažší
- vzájemná pomoc při rekonstrukcích a různých opravách
- pokud někdo odjíždí na delší čas, nemusí se žádat sousedé o vybírání pošty, či hlídání domácích mazlíčků v době nepřítomnosti rodiny

Nevýhody společného soužití

- neshody mezi generacemi mohou vést k častým hádkám mezi samotnými partnery
- prarodiče se k výchově vnoučat nemusí postavit vždy kladně, ale mohou vnoučata spíše rozmazlovat a rodičům zasahovat do výchovy
- mladí rodiče mohou ve společném soužití takřkajíc zpohodlnět a považovat některé věci za samozřejmost (např. večerní hlídání dětí ...)
- nedostatek prostoru pro vlastní působení, pro vlastní potřeby realizace
- společné soužití vyžaduje neustálou komunikaci mezi členy a do značné míry i ustupování a dělání kompromisů
- prarodiče se mohou vměšovat do konfliktů mladého páru a nepříznivě ho tak ovlivňovat, nebo i naopak

Společné soužití má plno výhod i nevýhod. Výše uvedené příklady jsou jen nejčastěji se vyskytující. Každá rodina je specifická a záleží na vzájemných vztazích a toleranci rodiny. Pokud se rodiny rozhodnou pro společné bydlení, měli by být s výhodami i nevýhodami spolubydlení srozuměni a připravit se na ně.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Pro praktickou část bakalářské práce, jsem zvolila výzkum v několika vícegeneračních rodinách, jelikož jsem se domnívala, že zjistím určité odlišnosti od jednogeneračních rodin. Společné soužití více generací pod jednou střechou totiž dlouho nebylo aktuálním tématem, ale v dnešní době se mladé rodiny vrací k soužití s prarodiči z důvodu finančního a sociálního zabezpečení.

2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se podílí na výchově dětí ve vícegeneračních rodinách rodiče a jakým prarodiče. Dále si tato práce klade za cíl zjistit, zda si rodiče zachovávají největší podíl na výchově, nebo jestli jim do výchovy zasahují prarodiče a zda je soužití pro dítě prostředím harmonickým či naopak.

2.2 Výzkumný problém

Hlavním výzkumným problémem je zjistit, jakým způsobem se podílejí dospělí členové rodiny na výchově předškolního dítěte.

2.3 Hypotézy

H1 - domnívám se že z dotazníků zjistím, že většina prarodičů bude zasahovat do výchovy vnoučat

H2 - domnívám se, že více jak polovina dotazovaných respondentů odpoví na otázku „je soužití vaší rodiny harmonické“ záporně.

2.4 Hlavní výzkumná otázka

Za hlavní výzkumnou otázku jsem vybrala:

- Zda si rodiče zachovávají největší podíl na výchově svého dítěte
- Zda je pro dítě vícegenerační soužití podnětným a harmonickým prostředím pro jeho vývoj a výchovu

Předpokladem jsou rozdílné postoje k výchově předškolních dětí.

2.5 Metody zpracování praktické části

Pro svou práci jsem se rozhodla použít kvantitativní¹ výzkumnou metodu v kombinaci s kvalitativním² výzkumem (tabulkové zpracování), založeném na porovnání osmi rodin a zjišťování jejich postojů k výchově předškolního dítěte v rodině.

Pro zpracování pedagogického výzkumu jsem pracovala s ad hoc dotazníky (připravené pro jedno použití, bez záruky reliability³) a dále jsem použila metodu řízeného rozhovoru s dětmi a učitelkami dětí. Dotazník je zpracován na dvou stránkách formátu A4 s 20 otázkami zaměřujícími na danou problematiku. Rozhovor mi umožňuje vycházet z předem připravených tematických otázek ke zjištění a stanovení cílů a hypotéz, zároveň však nabízí k otázkám několik alternativ.

2.6 Výzkumný vzorek

Pro výzkum byly zvoleny rodiny podle dále uvedených kritérií: možnost přímého kontaktu s rodinami a jejich výcegeneračním soužitím. Výzkum v této práci se týká především názorů na výchovu dětí, proto je pro naše účely nejdůležitější zkoumání problému uvnitř samotných rodin. Jako první jsem hledala rodiny ve svém nejbližším okolí, kde jsem našla hned 3 rodiny. Dále jsem hledala v okruhu kamarádů a spolupracovníků, kde se mi podařilo najít zbylých 5 rodin, které odpovídaly, mnou danými kritérii.

Dále v práci se můžete s rodinami blíže seznámit:

¹ Kvalitativní výzkum je výzkum založený na získávání dat v interakcích výzkumníka se zkoumaným fenoménem v jeho přirozeném prostředí, kladoucí důraz na interpretace a komplexnost popisu zkoumaného jevu. (Průcha a kol., 2009, s. 139)

² Kvantitativní výzkum je založen na filozofii pozitivizmu a je zdrojem poznání pouze objektivních co možná nejpřesnějších zkoumání realit. (Průcha a kol., 2009)

³ Reliability je jedna ze základních kategorií charakterizující kvalitu měření pedagogicko-psychologických jevů. Vyjadřuje se pomocí statistických metod. (Průcha a kol., 2009)

2.6.1 Rodina A

Rodina A žije v bytě panelového domu o velikosti 3+1 v Praze.

- Babička - věk 55 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako sekretářka.
- Matka - věk 27 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, v současné době je již 6 rokem na mateřské dovolené.
- Otec - věk 35 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, v současné době pracuje na plný úvazek.
- Syn A - věk 4 roky, občasně navštěvuje Mateřskou školu
- Syn B - věk 2 roky, tráví čas doma s matkou.

Rodina žije v panelákovém bytě 3+1 o rozloze cca 70m². V bytě žije babička, matka s přítelem a jejich dvě děti 4 a 2 roky. Rodiče s dětmi obývají jednu místnost, babička obývá druhou malou místnost, kuchyň a obývací pokoj mají společný, obývací pokoj je zároveň hernou pro děti.

Rodina trpí velkými dluhy otce a prakticky je všechny živý babička, které se snaží finančně vypomáhat sestru matky, která žije s přítelem. Ke společnému bydlení se odhodlala nejprve matka s dětmi, jelikož nebyli finančně schopni udržet si samostatný byt, ale finanční problémy otce nakonec přiměli i jeho ke společnému bydlení. Babička platí veškeré náklady na bydlení a matka přispívá jen zanedbatelnou částkou.

Rodičovská podpora sotva vystačí matce na nákup potřebných věcí pro děti a zaplacení školky. V současné době se řeší stěhování rodiny od babičky, jelikož neustálý ruch v domácnosti babičku velmi vyčerpává a matka se snaží situaci vyřešit.

Vzájemná komunikace v rodině je obtížná vzhledem k mírné povaze babičky a matky. Pro babičku je obtížné pochopit logiku uvažování otce a tak babička většinu věcí řeší s matkou, která to následně probere s otcem. Vztahy babičky a otce se nesou v duchu vzájemné tolerance. Ve vícegeneračním soužití žije rodina již 3 roky, otec pouze 2 roky.

2.6.2 Rodina B

Rodina B žije na vesnici v rodinném domě. V domě žije babička, děda, matka, otec a jejich dvě děti.

- Babička - věk 59 let, má středoškolské vzdělání, pracuje na plný úvazek jako zdravotní sestra.
- Děda - věk 62 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako starosta obce.
- Matka - věk 34 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako učitelka v MŠ.

- Otec - věk 34 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako vedoucí pracovník v automobilce.
- Syn A - věk 5 let, pravidelně navštěvuje Mateřskou školu.
- Syn B - věk 10 let, momentálně chodí do Základní školy.

Rodina žije na vesnici v rodinném domě spolu s prarodiči. Přízemí rodinného domu obývají prarodiče, první patro pak obývá mladá rodina. Soužití rodiny je harmonické, jelikož rodina žije ve vícegeneračním soužití už po několik generací. Soužití nenarušuje ani společné bydlení, jelikož mladá rodina má v prvním patře veškeré zázemí a s prarodiči nesdílejí žádné obytné prostory, pouze vstupní chodbu. Přesto se prarodiče velkou měrou podílejí na výchově dětí. Rodina je zvyklá se o sebe vzájemně starat a být si kdykoliv k dispozici. Ve vícegeneračním soužití žije rodina už několik generací, pouze matka přišla do vícegeneračního bydlení před 8 lety.

2.6.3 Rodina C

Rodina C žije v rodinném domě na vesnici.

- Babička - věk 59 let, má středoškolské vzdělání, pracuje na plný úvazek jako zdravotní sestra.
- Děda - věk 62 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako starosta obce.
- Matka - věk 36 let, má středoškolské vzdělání s maturitou, pracuje na plný úvazek jako učitelka v MŠ.
- Otec - věk 35 let, má vysokoškolské vzdělání, pracuje na plný úvazek v armádě České republiky.
- Dcera A - věk 5 let, pravidelně navštěvuje Mateřskou školu.
- Syn B - věk 13 let, chodí do Základní školy.

V prvním manželství matka s rodinou bydlela v přízemí rodinného domu prarodičů spolu s praprababičkou. Mladá rodina obývala jeden pokoj, praprababička měla druhý pokoj a společně sdílely obytnou kuchyň a sociální zařízení. První patro rodinného domu obývaly prarodiče se synem. Neshody společného soužití a nezralost mladého páru (manžel vykonával vojenskou službu) byly jednou z příčin rozpadu manželství. Druhé manželství je harmonické a rodina si vybudovala vlastní rodinný domek na pozemku prarodičů. Její současný manžel si osvojil syna z prvního manželství a spolu mají dceru. Ve vícegeneračním soužití žijí prarodiče a matka už od narození a otec se přistěhoval před 5 roky.

2.6.4 Rodina D

Rodina D žije v rodinném domě v Praze.

- Babička - 53 let, má středoškolské vzdělání ukončené maturitou a pracuje jako provozní v hotelu.
- Matka - 32 let, má vysokoškolské vzdělání a pracuje jako učitelka na Základní škole.
- Otec - 33 let, středoškolské vzdělání ukončené maturitou, pracuje jako technický pracovník v geologickém ústavu.
- Dcera A - 4 roky - navštěvuje Mateřskou školu
- Dcera B - 5 let - navštěvuje Mateřskou školu

Rodina D žije v rodinném domě v Praze. Přízemí rodinného domu obývá babička, první patro pak obývá mladá rodina s dětmi. Mladá rodina má v prvním patře klidné zázemí a s babičkou sdílejí jen vstupní chodbu. Vzhledem k pracovní vytíženosti babičky se na výchově dětí podílejí jen rodiče. Přesto že se na výchově dětí babička příliš nepodílí, vztahy v rodině jsou harmonické a děti babičku často navštěvují. Ve vícegeneračním soužití rodina žije už 6 let.

2.6.5 Rodina E

Rodina E žije v rodinném domě.

- babička - 65 let, středoškolské vzdělání, pracuje jako ekonomická pracovnice.
- dědeček - 66 let, středoškolské vzdělání, pracuje jako vedoucí pracovník v potravinách.
- matka - 36 let, vysokoškolské vzdělání, pracuje jako vedoucí Mateřské školy.
- otec - 40 let, středoškolské vzdělání, je spolumajitelem potravinářské firmy.
- syn A - 17 let
- syn B - 14 let, navštěvuje Základní školu
- dcera - 6 let, navštěvuje Mateřskou školu

Rodina žije ve velkém vícegeneračním domě, v maloměstě, spolu s prarodiči a praprababičkou. Rodina obývá malý byt 2+1 a s prarodiči mají společné jen vstupní prostory domu. Vztahy v rodině nejsou zcela klidné vzhledem k neshodám ve výchově dětí. Pracující prarodiče vnoučata spíše rozmazlují a neřeší žádné výchovné styly. Ve vícegeneračním soužití žije rodina už 18 let a v současné době mladá rodina řeší situaci stavbou vlastního rodinného domu.

2.6.6 Rodina F

Rodina F žije v rodinném domě.

- babička - 54 let, vysokoškolské vzdělání, pracuje jako středoškolská profesorka.
- děda - 55 let, vysokoškolské vzdělání, pracuje jako výzkumný pracovník.
- matka - 30 let, vysokoškolské vzdělání, pracuje jako odhadce nemovitostí
- otec - 32 let, vysokoškolské vzdělání, je spolumajitel stavební firmy
- dcera - 7 let, navštěvuje základní školu
- syn - 5 let, navštěvuje mateřskou školu

Rodina žije ve velké vícegenerační vile ve velkoměstě. Přízemní byt obývá mladší sestra s rodinou, první patro obývají prarodiče a mladá rodina si vybudovala podkrovní byt. Matka má v domě vybudovanou kancelář a pracovní dobu si přizpůsobuje podle možností, tudíž má na výchově dětí největší podíl. Ve vícegeneračním soužití žije rodina již několik generací.

2.6.7 Rodina G

Rodina G žije na vesnici v rodinném domě

- otec - 35let, má středoškolské vzdělání, momentálně pracuje jako podnikatel, dopravce.
- matka - 34 let, má středoškolské vzdělání ukončené maturitou, v současné době je na mateřské dovolené.
- babička - 63 let, má vysokoškolské vzdělání, v současné době je v důchodu
- děda - 66 let, má vysokoškolské vzdělání, současné době je vdůchodu
- dcera A - 2 roky, tráví čas doma s matkou a prarodiči
- dcera B - 5 let, navštěvuje mateřskou školu

Rodina žije v rodinném domě. Mladá rodina žije v jednom pokoji v přízemí rodinného domu. S prarodiči sdílí kuchyň, obývací pokoj a sociální zařízení. Na výchově dětí se podílí celá rodina včetně prarodičů. Ve vícegeneračním soužití žijí již 4 roky, v současné době mladá rodina pracuje na vlastním rodinném domě.

2.6.8 Rodina H

Rodina H žije v bytě o velikosti 3+1 na kraji maloměsta.

- babička - 56 let, má základní vzdělání a je v důchodu
- matka - 29 let, má vysokoškolské vzdělání, pracuje jako učitelka na Základní škole
- dcera A - 3 roky, navštěvuje Mateřskou školu
- dcera B - 5 let, navštěvuje Mateřskou školu

Rodina žije v panelovém bytě 3+1. Babička obývá jeden pokoj a druhý má matka s dcerami. Společně využívají obývací pokoj, kuchyň a sociální zařízení. Na výchově dětí se podílí matka s babičkou stejným dílem a o víkendech se o děti stará otec. Manželství trvalo necelé 2 roky.

2.7 Realizace výzkumu

Prvním krokem bylo seznámení rodin s připravovaným výzkumem a ujištění, že celý výzkum je anonymní, i když rodiny byly ochotny poskytnout informace i za předpokladu, že by někde bylo uvedeno jejich jméno. Abych se dozvěděla, jak vnímají rodinu rodiče a prarodiče, do každé rodiny jsem dala dva dotazníky. Dotazníky vyplňovali nezávisle na sobě rodiče a prarodiče. Následoval rozhovor s doplňujícími otázkami, týkající se dotazníku pro upřesnění informací. Dalším krokem bylo přepsání dotazníků do psané podoby, aby bylo snazší se v dotaznících orientovat a kvalitně porovnat veškerá sesbíraná data a přenést do grafů.

2.7.1 Vyhodnocení dotazníků pro rodiče a prarodiče

Na dotazník odpovědělo 100% dotazovaných respondentů. V první části se dotazník zaměřoval na otázky týkající se rodiny a jejího denního režimu, v druhé části se dotazník věnoval soužití rodiny.

Otázka č. 1

Vaše role v rodině?

Vaše role v rodině?				
rodina	matka	otec	babička	dědeček
A	x	x	x	
B	x		x	
C	x			x
D	x		x	
E	x		x	
F	x			x
G		x		x
H	x		x	
celkem	7	2	5	3

Z dotazníku je patrné, že nejvíce spolupracovali matky a babičky. Z toho vyplývá, že výzkum může být ovlivněn ženským náhledem na danou problematiku.

Otázka č. 2

Kde žijete?

	rodina	A	B	C	D	E	F	G	H	celkem
Kde žijete?	rodinný dům		x	x	x	x	x	x		6
	byt	x							x	2

Průzkum prokázal, že většina rodin žije v rodinném domě. Většina těchto rodin mají v domě svůj vlastní byt s vlastním soukromím.

Otázka č. 3

Žijete ve městě či na vesnici?

rodina	Žijete ve městě či na vesnici?	
	vesnice	město
A		x
B	x	
C	x	
D		x
E		x
F	x	
G		x
H		x
celkem	3	5

Z této otázky vyplývá, že většina mnou dotazovaných respondentů žije ve městech.

Otázka č. 4

Počet členů v domácnosti?

Počet členů v domácnosti?				
Rodina	4	5	6	7
A		x		
B			x	
C			x	
D		x		
E				x
F			x	
G				x
H	x			
Celkem	1	2	3	2

Tímto dotazem jsem zjistila, že většina rodin je vícečlených. Do počtu se počítali děti, rodiče a prarodiče. 4člená rodina se skládá z jednoho rodiče, jednoho prarodiče a dvou dětí. 5člená rodina se skládá z obou rodičů, jednoho prarodiče a dvou dětí. 6člená rodina je tvořená oběma rodiči, oběma prarodiči a dvěma dětmi. 7člená rodina je tvořená oběma rodiči, oběma prarodiči a třemi dětmi.

Otázka č. 5

Pracující členové domácnosti?

Pracující členové domácnosti?					
rodina	matka	otec	babička	dědeček	švagr
A		x	x		
B	x	x	x	x	
C	x	x	x	x	
D	x	x	x		
E	x	x	x	x	
F	x	x	x	x	
G	x	x			x
H	x				
celkem	7	7	6	4	1

Dospěla jsem k zajímavému zjištění, že ve většině rodin, krom pracujících otců jsou zaměstnány především babičky. Matky v mých průzkumech nastoupily do práce hned jak po 3 roce života dítěte, hned po tom co nastoupily do mateřské školy.

Otázka č. 6

Počet a věk předškolních dětí v domácnosti?

Rodina	věk	A	B	C	D	E	F	G	H
dítě	1 - 3	x						x	x
	4 - 6	x	x	x	x	x	x	x	x

Rodina	Počet	A	B	C	D	E	F	G	H
dítě	1		x	x	x	x	x		
	2	x						x	x
	3								

Touto otázkou jsem zjistila počet a věk předškolních dětí v rodině. Rodiny jsou si velmi podobné.

Otázka č. 7

Počet dětí plnících povinnou školní docházku?

Rodina	věk	A	B	C	D	E	F	G	H
dítě	7 - 9								
	10 - 14		x	X		x			
	15 - 18					x			

Rodina	Počet	A	B	C	D	E	F	G	H
dítě	1		x	X					
	2					x			
	3								

Jako v předchozí otázce jsem zde pouze zjišťovala počet dětí, ale tentokrát plnící povinnou školní docházku.

Otázka č. 8

Navštěvují děti předškolního věku MŠ?

Navštěvují děti předškolního věku MŠ?		
rodina	ano	ne
A	x	
B	x	
C	x	
D	x	
E	x	
F	x	
G		x
H	x	
celkem	7	1

Téměř všechny děti předškolního věku navštěvují MŠ. Pouze v jedné rodině jsou ještě děti doma s matkou.

Otázka č. 9

Od kolika let navštěvují MŠ?

Od kolika let navštěvují MŠ?		
rodina	3 let	4 let
A	x	
B		x
C		x
D	x	
E	x	
F		x
G	x	
H	x	
celkem	5	3

Na této otázce je vidět, že v dnešní době přibývá rodičů, kteří se snaží dát děti do školky co nejdříve. Důvody mohou být různé.

Otázka č. 10

Kdo pečoval o děti před nástupem do MŠ?

Kdo pečoval o děti před nástupem do MŠ?	rodina	A	B	C	D	E	F	G	H	celkem
	matka	x	x	x	x	x	x	x	x	8
	ostatní									0

Nebylo žádným překvapením, když se zjistilo, že ve 100% pečovaly o děti před nástupem do MŠ matky a využily tak své rodičovské dovolené do věku 3- 4 let věku dítěte. Nevyužívaly tak pomoc prarodičů.

Otázka č. 11

Kdo odvádí dítě do MŠ?

Kdo odvádí dítě do MŠ?	rodina	A	B	C	D	E	F	G	H	celkem
	matka	x	x	x	x	x	x	x	x	8
	otec				x					1

Děti do školky odvádí matka, v jednom z případů se střídá s otcem.

Otázka č. 12

Kdo vyzvedává dítě z MŠ?

Kdo vyzvedává dítě z MŠ?			
rodina	matka	otec	babička
A	x	x	
B	x		
C	x		
D	x	x	
E	x		x
F	x	x	
G			
H	x		x
celkem	7	3	2

Z průzkumu vyplynulo, že dítě vodí a vyzvedává ze školky matka, střídající se někdy s jiným členem rodiny. Částečně se matky střídají s otci a ve dvou případech vyzvedává děti ze školky i babička.

Otázka č. 13

Kolik času tráví dítě v MŠ?

Kolik času tráví dítě v MŠ?				
rodina	4h	5h	5-8h	6-7h
A				x
B			x	
C			x	
D				x
E		x		
F	x			
G				
H	x			
celkem	2	1	2	2

Z dotazníku je patrné, že školka není pro rodiče odkladištěm pro dítě, ale že školka slouží jako socializační prostředek pro dítě, aby si mohlo hrát se svými vrstevníky.

Otázka č. 14

Jsou děti v každodenním kontaktu s prarodiči?

Jsou děti v každodenním kontaktu s prarodiči?		
Rodina	ano	Ne
A	x	
B	x	
C	x	
D		x
E		x
F		x
G	x	
H	x	
Celkem	5	3

Přesto že rodiny žijí pod jednou střechou, průzkum zjistil, že poměrně velká část dětí se nevidá s prarodiči každý den a rodiny tak vlastně žijí odděleně.

Otázka č. 15

Kdo z Vašeho pohledu má největší podíl na výchově dětí?

Kdo z Vašeho pohledu má největší podíl na výchově dětí?			
rodina	matka	rodiče	všichni
A	x		
B			x
C	x		
D		x	
E		x	
F	x		
G	x		
H	x		
celkem	5	2	1

Největší podíl na výchově i ve vícegeneračním soužití má matka. Vzhledem k tomu, že matky jsou na mateřské dovolené, není tudíž překvapením, že mají největší podíl na výchově.

Otázka č. 16

Kdo z Vašeho pohledu je pro dítě největší autorita?

Kdo z Vašeho pohledu je pro dítě největší autorita?				
Rodina	matka	otec	dědeček	babička
A		x		
B		x		
C	x			
D		x		
E		x	x	
F		x		
G		x		
H	x			x
Celkem	1	6	1	1

Ačkoliv největší podíl na výchově má matka, největší autoritou je pro dítě otec, v některých případech dědeček, takže mužská část rodiny. Pouze v jednom případě se jedná o ženskou část rodiny, ale to je zapříčiněno rozvodem rodičů.

Otázka č. 17

S kým podle vás tráví dítě nejraději volný čas?

S kým podle vás tráví dítě nejraději volný čas?				
rodina	matka	kamarádi/sourozenci	s rodinou (matka,otec)	se všemi (matka, otec, babička, děda)
A	x	x		
B			x	x
C				x
D			x	
E		x	x	
F			x	
G			x	
H	x			
celkem	2	2	5	2

Průzkum zjistil, že dítě tráví čas nejraději s rodiči, případně s celou rodinou.

Otázka č. 18

Za kým jde dítě se svými problémy?

Za kým chodí dítě se svými problémy?				
Rodina	Matka	otec	za rodiči	babička
A	X			
B	X	x	x	
C	X			
D	X			
E	X	x	x	
F	X			
G	X	x	x	
H	X			x
Celkem	8	3	3	1

Největší oporou je pro dítě matka. Za matkou chodí všichni děti se svým trápením, ale není to pravidlo.

Otázka č. 19

Máte pocit, že soužití Vaší domácnosti je harmonické?

Máte pocit, že soužití Vaší domácnosti je harmonické?		
rodina	ano	ne
A	x	
B	x	
C	x	
D	x	
E	x	
F	x	
G		x
H	x	
celkem	7	1

I když mají rodiny problémy, z tabulky je patrné, že mají snahu být vstřícní a tolerantní jeden k druhému a ve většině případů se snaží nastolit harmonické soužití.

Otázka č. 20

Jaké podmínky jste si stanovili při výchově vašeho dítěte, abyste je vychovávali jednotně?

Rodina A

1. aby byli upřímní, společenský a nikoho neodsuzovali
2. být přísní ale spravedliví, směřovat děti k co nejvyššímu vzdělání
3. Já jako babička (jelikož bydlíme ve společné domácnosti) se snažím raději do výchovy vnuků moc nezasahovat, protože si myslím, že by měli rodiče vychovávat sami své děti. Samozřejmě občas dám svou radu k lepšímu nebo poučím vnuky co a jak by měli dělat, pohlídám a zaopatřím, když je potřeba, ale výrazněji do výchovy nezasahuji.

Rodina B

1. prarodiče nezasahují do zásadních výchovných pravidel rodičů, pokud mají připomínky, neřeší se před dětmi, ale s rodiči je proberou, vždy v klidu dojde k domluvě, popř. kompromisu přijatelnému pro obě strany
2. komunikace

Rodina C

1. nemáme žádné podmínky
2. žádné

Rodina D

1. zásadní rozhodnutí řeší rodiče společně. babička je jen v roli rádce
2. zásadně nezasahují do výchovy vnoučat

Rodina E

1. věříme si, nikdo nedělá nic za druhého, děti netrestáme tělesnými tresty, hodně jim domlouváme
2. vzájemná shoda a spolupráce, rozdělení úkolů, péče a časové harmonogramy, stejná pravidla pro denní režim, odměny, tresty

Rodina F

1. jako rodiče jsme vychovávající autoritou, učíme je základním dovednostem a návykům, trávíme volný čas s dětmi např. při sportovních aktivitách a dovolených. Prarodiče s dětmi tráví volný čas aktivitami, které mají rády (tzv. si s nimi užívají ty aktivity, které mají společně oblíbené)
2. žádné podmínky jsme si nestanovili, děti pouze rozmazlujeme 😊

Rodina G

1. rodiče mluví do výchovy
2. žádná pravidla jsme si nestanovili

Rodina H

1. nemáme žádné specifické ujednání a moje matka respektuje mé výchovné zásady
2. snažím se do výchovy dívek příliš nezasahovat

Podle odpovědí je patrné, že většina rodin, žije v harmonickém soužití. Rodiče se s prarodiči snaží nacházet kompromisy a prarodiče se snaží do výchovy vnučat příliš nezasahovat.

2.7.2 Celkové závěrečné zhodnocení jednotlivých rodin

Rodina A

Podle mého průzkumu se ukázalo že, přestože žije rodina v malém prostředí panelového bytu a jednotliví členové nemají své soukromí, velmi se snaží o jednotnou výchovu dětí. Babička se snaží do chodu rodiny příliš nezasahovat, i když ne vždy je to jednoduché.

Rodina B

Z výzkumu je patrné, že vícegenerační soužití není pro nikoho novým stylem života. Matka se lehce přizpůsobila, životnímu stylu ostatním členů rodiny. Prarodiče do výchovy vnoučat nezasahují.

Rodina C

Stejně jako rodina B, i rodina C nemá s vícegeneračním soužitím, žádné problémy. Rodiny si navzájem pomáhají, a i když rodina ne přímo bydlí s prarodiči, jsou všichni v těsném kontaktu a prarodiče pouze občasně vypomáhají s hlídáním dětí.

Rodina D

Pracovní vytíženost babičky umožňuje mladé rodině dostatek soukromí pro vlastní výchovu. Babička v rodině působí jen jako rádce v těžkých chvílích a pomáhá s péčí o vnoučata v mezích svého volného času.

Rodina E

Velkou nevýhodou rodiny E je malý životní prostor pro vlastní realizaci a proto si v současné době staví vlastní rodinný dům. Vztahy v rodině jsou komplikované netolerantním přístupem prarodičů k výchově dětí.

Rodina F

Rodina F žije ve vícegenerační vile a tak je patrné, že mladá rodina má pro výchovu dětí velký prostor a prarodiče tak nemají příliš velký prostor pro zasahování do výchovy vnoučat. Děti vyrůstají ve vyrovnaném, klidném a vřelém prostředí.

Rodina G

Pouze tato rodina odpovídala záporně, co se týče harmonického soužití rodiny a to jen z pohledu mladé rodiny. Prarodiče zasahují mladé rodině do výchovy, a jelikož je matka na mateřské dovolené, obě děti jsou zatím doma a stará se o ně matka s prarodiči, což vyvolává časté konflikty mezi generacemi.

Rodina H

Matka s babičkou se velmi snaží o klidné rodinné zázemí. Ačkoli se na výchově dětí podílí jen ženská část rodiny, nijak to dětem ve vývoji neškodí a vyrůstají v milém prostředí. Babička respektuje výchovu své dcery.

Až na rodinu E a G, kde panují neshody ohledně výchovy dětí, je výchova jednotná a založená na toleranci a komunikaci dospělých členů rodiny.

2.7.3 Otázky pro polostrukturovaný rozhovor s dětmi:

Rozhovory s dítětem jsem do výzkumu zařadila, pro doplnění a získání více informací o celkovém chodu rodiny. Pro závěrečné vyhodnocení rozhovoru s dítětem jsem použila otázky týkající se pouze vztahů dítěte k ostatním členům rodiny.

Otázka č. 1

Máš doma vlastní pokojíček?

Otázka č. 2

Se kterým členem rodiny si nejraději povídáš?

Otázka č.3

Kdo ti čte pohádky na dobrou noc?

Otázka č. 4

Který člen rodiny je s tebou, když jsi nemocný/á?

Otázka č. 5

Se kterým členem rodiny si rád/a hraješ?

otázka	Rodina A	Rodina B	Rodina C	Rodina D	Rodina E	Rodina F	Rodina G	Rodina H
č. 1	ne	ano	ano	ano	ne	ano	ne	ne
č. 2	s mamkou	s mamkou	s tátou	s mamkou	s mamkou	s rodiči	s mamkou	s babičkou
č. 3	mamka	babička	mamka	mamka	mamka	mamka	mamka, babička	babička
č. 4	mamka	mamka, teta	mamka, teta	babička	mamka, babička	mamka, babička	mamka, babička	babička
č. 5	s taťkou	s dědou	s tátou	s tátou	s dědou	s rodiči	s tátou	s mamkou

2.7.4 Vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru s dětmi

Po rozhovoru s dětmi jsem zjistila, že většina starostí a péče o dítě je na matce, velkou měrou pomáhá babička, pokud je matkou matky. Tchýně do výchovy vnoučat příliš nezasahují. Oproti tomu si většina dětí přeje trávit svůj volný čas s mužskou částí rodiny.

2.7.5 Otázky pro polostrukturovaný rozhovor s učitelkami MŠ:

1. Kdo vodí dítě do mateřské školy?
2. Kdo vyzvedává dítě z mateřské školy?
3. Se kterým členem rodiny jste nejčastěji v kontaktu?
4. Účastní se rodina akcí mateřské školy?
5. Chodí na akci jen rodiče nebo i prarodiče?
6. Co víte o rodině dítěte? O generačním soužití a vztazích?

2.7.6 Vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami MŠ

Rodina A

Dítě do školky vodí a vyzvedává pouze matka.

Přesto že se rodiče ani prarodiče akcí školky neúčastní, je z pohledu učitelky je dítě klidné, vyrovnané a nabývá dojmu, že žije a vyrůstá v harmonickém prostředí.

Rodina B

Dítě do školky vodí a vyzvedává pouze matka. Rodiče i prarodiče jsou aktivní a všech akcí školky se účastní. Učitelka rodinu velmi dobře zná a ví, že dítě vyrůstá v harmonickém a milujícím prostředí.

Rodina C

Dítě do školy vodí a vyzvedává pouze matka. Akcí školky se účastní rodiče nebo prarodiče. O dění ve školce mají zájem. Podle chování dítěte nabývá učitelka dojmu, že dítě vyrůstá v rozmazlujícím domácím prostředí.

Rodina D

Dítě vodí a vyzvedává ze školky střídavě otec a matka. Učitelka je v kontaktu s oběma rodiči. Akcí školky se účastní střídavě vždy některý z rodičů nebo některý jiný člen rodiny. Učitelka nabývá dojmu, že dítě v harmonickém prostředí.

Rodina E

Dítě vodí do školky matka, občas vyzvedá dítě ze školky babička. Učitelka je v kontaktu střídavě s matkou a babičkou. Rodina je ve vztahu ke školce velmi vstřícná a aktivní, účastní se všech akcí školky. Z chování dítěte učitelka usuzuje, že v rodině panuje nejednotná výchova.

Rodina F

Dítě do MŠ vodí nebo vyzvedává některý z člena rodiny. Rodiče jeví o každodenní dění ve školce velký zájem a veškerých akcí se vždy účastní. Podle chování dítěte a zájmu rodičů se učitelka domnívá, že rodina je plně funkční a mají harmonické soužití.

Rodina G

Děti nedochází do MŠ.

Rodina H

Dítě vodí a vyzvedává z mateřské školy střídavě matka s babičkou. Matka a babička se akci školky vždy účastní a o dění ve školce jeví zájem. Přestože dítě žije v rodině pouze s matkou a babičkou, učitelka výchovu dítěte považuje za plnohodnotnou a harmonickou.

Rozhovor s učitelkami Mateřských škol, zcela potvrzuje můj zjištěný poznatek, že děti vyrůstají v harmonickém soužití vícegenerační rodiny.

2.8 Vyhodnocení výsledků a závěr výzkumné části

Z výzkumného šetření vyplývá, že výchova v rámci vícegeneračního soužití je ovlivňována hned několika faktory. Za prvé je to podoba vícegeneračního soužití, za druhé jsou to mezigenerační vztahy v něm, dále záleží na mezigeneračním učení jednotlivých členů rodiny, tedy na rodičích a prarodičích a v neposlední řadě závisí také na jejich výchovném působení.

Z průzkumu vyplývá, že soužití založeném na citech žijí všichni členové vícegenerační rodiny spokojeně již od začátku a v soužití nespátřují žádné nevýhody. Oproti tomu rodiny žijící ve vícegeneračním soužití kvůli ekonomickým důvodům, mohou žít spokojeně až po delším časovém úseku, kterému vedlo vymezování určitých hranic, pravidel a kompromisů, vyhovující všem generacím.

Moje **hypotéza H1**, že většina prarodičů bude zasahovat do výchovy vnoučat, se tak nepotvrdila, jak již bylo zjištěno. Průzkum prokázal, že ani má druhá **hypotéza H2**, kde předpokládám, že soužití ve vícegenerační rodině nebude harmonické, se nepotvrdila. Z dotazníku plyne, že pouze dvě z osmi rodin mají nejednotnou výchovu a soužití rodiny tak není harmonické kvůli častým neshodám.

Vyhodnocení výzkumných otázek

➤ **Zachovávají si rodiče největší podíl na výchově svého dítěte?**

Ano, rodiče si zachovávají největší podíl na výchově svého dítěte, což potvrzuje i výzkum samotný.

➤ **Je vývoj a výchova dítě ve vícegenerační rodině podnětným a harmonickým prostředím?**

Ano, jak bylo potvrzeno učitelkami Mateřských škol, z chování je patrné, že vyrůstají v podnětných a klidných prostředích.

Z realizovaného výzkumu a výše uvedených závěrů je patrné, že výchovu ve vícegeneračním soužití ovlivňuje několik faktorů, proto nejde vytvořit obecně platný závěr a přesně popsat typ jakým způsobem jsou děti ve vícegeneračních rodinách vychovávány.

3 ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce je výchova předškolního dítěte ve vícegenerační rodině a cílem práce bylo získat základní poznatky související s problematikou výchovy dítěte ve vícegeneračních rodinách. Práce je rozdělená na dvě části.

V teoretické části vymezují pojmy výchova, rodina, vícegenerační rodina a současná rodina. Zabývám se problematikou oblasti, jako je např. společné bydlení a jeho výhody a nevýhody.

V praktické části bylo cílem detailně popsat a přiblížit výchovu předškolního dítěte v konkrétních vícegeneračních rodinách. Metodou dotazníku a řízeného rozhovoru bylo zjištěno, že ačkoliv rodiny žijí ve společném soužití, starší generace nechává mladé generaci dostatek prostoru pro vlastní výchovu. Prarodiče do výchovy příliš nezasahují a respektují výchovu svých dětí.

Výzkumem se ukázalo, že nemůžu přesně popsat průběh výchovného procesu v rámci vícegeneračního soužití, kvůli faktorům které jej ovlivňují. Přesto však mohu říci, na základě tvrzení respondentů, že výchova v rámci vícegeneračního soužití s sebou nenese žádné těžkosti, naopak prarodiče a rodiče svojí vzájemnou výchovou působí na dítě v pozitivním slova smyslu, což se může příznivě odrážet v dalším rozvoji osobnosti dítěte.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BIBLIOGRAFIE

CIBULEC, J. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980.(ISBN neuvedeno).

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

KAMANOVÁ, L. *Mezigenerační učení mezi matkou a dcerou*. In *Studia paedagogica*, r. 15, č. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1803-7437.

KOUHOUTEK, R. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: CERM, 1996. ISBN 80-85867-94-X (brož.)

LUSSO, V. C. *Prarodiče, rodiče a vnoučata*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0003-1.

MATĚJČEK, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-X.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2.vyd. Praha: Mowshe studio, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

- MOJŽÍŠ, L., SOBOTA, J. *Základy rodinné výchovy*. Praha: Septima, 2002. ISBN 80-7216-150-4.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-418-4.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- STŘELEČEK, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5512-4 (brož.)
- ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex bohemia, 2003. ISBN 80-86432-48-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

ANTONOVÁ, H. *Soužití více generací*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta [online]. [cit. 2012-28-12]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/auuvk9/107444-985767917.pdf>

BLAHOVCOVÁ, V. *Celá rodina pod jednou střechou. Ano či ne?*. Vlasta [online]. [cit. 2012-30-12]. Dostupné z: <http://archiv.vlasta.cz/rodina/2012/2/6/clanky/cela-rodina-pod-jednou-strechou-ano-ci-ne/>

BRABCOVÁ, E. *Vícegenerační soužití očima matek a dcer*. Žijeme na plno [online]. [cit. 2012-17-12]. Dostupné z: <http://www.zijemenaplno.cz/Clanky/a427-Vicegeneracni-souziti-ocima-matek-a-dcer.aspx>

DOBNEROVÁ, S. *Vliv vícegeneračního soužití na výchovu nezletilých dětí*. Zlín, 2010. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií [online]. [cit. 2012-17-12] Dostupné z: https://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/14899/dobnerov%20a1_2011_dp.pdf?sequence=1

ELIÁŠOVÁ, T. *Výchova v rámci vícegeneračního soužití*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Masarikova univerzita, Filozofická fakulta [online]. [cit. 2012-28-12]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/217972/ff_b/Vychova_v_ramci_vicegeneracniho_souziti.pdf

GENERACE. *Vrátíme se k bydlení pod jednou střechou?* [online]. 2007, č.3. [cit.2012-12-28] Dostupné také z: http://www.casopisgenerace.cz/tema_ii.aspx . ISSN neuvedeno

HRDLIČKOVÁ, L. *Řešíte také mezigeneračními spory?* Psychologie Dnes. [online] 2009, č.10 [cit.2012-12-30] Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=28597>

KOLEKTIV AUTORŮ. *Soužití generací*. Časopis Aperio. [online]. [cit. 2012-12-29]. 2006, č.4, s.10-22. dostupné z: <http://www.aperio.cz/277/souziti-generaci> . ISSN neuvedeno

KUCHAŘOVÁ, V. a kol. *Životní podmínky a potřeby rodin v hlavním městě Praze*. VÚPSV, v.v.i. Praha, 2009. [online]. [cit. 2012-30-12]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_297.pdf

LABUSOVA, E. *Co znamená rodina*. EvaLabusová [online]. [cit. 2012-17-12]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

Národní zpráva o rodině. MPSV ČR (online). [citováno 2012-28-12]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/900/zprava_zkr.pdf

Rychle roste počet domácností jednotlivců. Český statistický úřad [online]. [cit. 2012-30-12]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/ainformace/78E200316A95>

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Nebezpečí v soužití mladých manželů s prarodiči.* Měsíčník Právo a rodina, [online], 2005. [cit.2012-12-28]Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1708-nebezpeci-v-souziti-mladych-manzelu-s-prarodici> . ISSN neuvedeno

ŠRÁMKOVÁ, M. *Tři generace v jednom dome: něco za něco.* Deník.cz. [online]. [cit. 2012-28-12]. Dostuné z: http://www.denik.cz/moje_rodina/babyboom_tri_generace_v_jednom_dome20090110.html

